

Т. В. Майорова,

*к. е. н., доцент, завідувач кафедри банківських інвестицій,
ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"*

В. М. Діба,

*к. е. н., доцент кафедри обліку підприємницької діяльності
ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"*

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

У статті досліджується вплив глобальних викликів на формування інвестиційного капіталу. Визначено проблеми економічного розвитку України в умовах глобальної економічної кризи, визначені напрями вдосконалення державної політики з активізації залучення іноземних інвестицій.

The authors examine the impact of global challenges in the formation of investment capital. Identified problems of economic development of Ukraine in the global economic crisis, identified areas of improvement of public policy to enhance foreign investments.

Ключові слова: глобалізація, глобальна економіка, глобальна економічна криза, глобальні виклики, іноземні інвестиції.

Key words: globalization, global economy, global economic crisis, global challenges, and foreign investment.

ВСТУП

Сучасна глобалізація стала суперечливим результатом довготривалого історичного розвитку людства. Економічні, соціально-політичні та культурні процеси набули об'єктивного характеру, отже, глобалізація означає те, що на перший план виходять інтереси світової співдружності у цілому, а також тих інститутів і організацій, які ці інтереси представляють і захищають.

У другій половині ХХ та на початку ХХІ ст. відбулися значні зміни в глобальному економічному середовищі. Основними тенденціями цивілізаційних процесів є перехід до якісно нового технологічного рівня виробництва, що базується на знаннях, інформаційних ресурсах і технологіях, а також лібералізаційні процеси, які відбуваються у світі через глобалізацію та регіоналізацію розвитку країн. Загальновизнаною стала теза, що розвиток національної економіки залежить від інвестиційної діяльності. Причому іноземний капітал, залишаючись додатком до національного, може відігравати роль каталізатора у розвитку економіки як у масштабах всієї країни, так і в окремих регіонах. Практика постсоціалістичних країн свідчить, що ті з них, кому вдалося залучити в країну значні обсяги інвестицій, успішно та швидко долають проблеми ринкового реформування національних економік, досягають значних темпів соціально-економічного розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою дослідження є визначення характерних ознак нових глобальних викликів та їх впливу на формування інвестиційного капіталу в Україні. Для цього необхідно визначити проблеми економічного розвитку України в умовах глобальної економічної кризи та напрями вдосконалення державної політики з активізації залучення іноземних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нині проблеми впливу глобальних викликів на формування інвестиційного капіталу, насамперед країн, що розвиваються, перебувають у центрі уваги науковців і політиків, обговорюються на міждержавних рівнях і міжнародними організаціями.

Вітчизняні науковці Д. Лук'яненко, В. Чужиков, Б. Губський, О. Білорус [1; 2; 3; 4], С. Сокололенко [5] та ін. у своїх роботах доводять, що головний глобальний конфлікт сучасності полягає в тому, що світ розділився, дезінтегрувався на частини, кожна з яких належить до різних ер: одна до постіндустріальної, друга — індустріальної, третя — доіндустріальної, якій притаманна відсталість і бідність. Зокрема, у одній з перших робіт з проблем глобалізації, монографії "Національні економіки у глобальному конкурентному середовищі" (1997 р.) [6], Ю. Пахомов, Д. Лук'яненко та Б. Губський зазна-

Таблиця 1. Ключові макроекономічні показники*

Показники	Роки							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011**	2012**	2013**
Номинальний ВВП, млрд грн.	544,1	720,7	948,1	913,3	1094,6	1306,3	1506,0	1698,1
Реальний ВВП, зміна у %	7,3	7,9	2,1	-14,8	4,2	4,5	5	4,5
Споживання, зміна у %	12,4	13,6	9,0	-12,2	5,9	4,7	6,0	4,4
ВНОК, зміна у %	21,2	23,9	1,6	-50,5	4,9	7,2	6,4	4,4
Експорт, зміна у %	-5,6	3,3	5,2	-22,0	4,5	5,3	5,0	4,9
Імпорт, зміна у %	6,8	21,5	17,1	-38,9	11,1	7,5	7,2	4,8
Дефлятор ВВП, зміна у %	14,8	22,7	29,2	13,0	15,0	14,2	9,8	7,9
ІСЦ, зміна у % на кінець періоду	11,6	16,6	22,3	12,3	9,1	11,4	10,0	7,4
Баланс рах. поточ. опер., % ВВП	-1,5	-3,7	-7,0	-1,5	-2,1	-4,0	-5,0	-5,1
Умови зовн. торгівлі, зміна у %	4,9	9,8	6,1	-6,8	4,4	0,4	-0,1	-0,1
Бюджетні доходи, % ВВП	43,7	42,3	44,3	42,3	42,8	41,6	40,8	40,9
Бюджетні видатки, % ВВП	45,1	44,3	47,4	51,0	50,2	45,1	43,3	42,9
Баланс бюджету (врах. Нафтогаз, не врах. рекап. банків)	-1,3	-2,0	-3,1	-8,7	-7,4	-3,5	-2,5	-2,0
Зовнішній борг, % ВВП	50,4	58,6	83,6	90,8	85,0	78,0	74,3	71,8
Державний і гарантований борг, % ВВП	14,8	12,4	20,0	34,8	39,5	40,1	40,3	39,1

* Прогноз Світового банку.

* Складено авторами самостійно за джерелом [8].

чають, що ефективний національний економічний розвиток можливий лише за умови безпосередньої участі країни у процесах транснаціоналізації та регіональної інтеграції. Власне, це стосується всіх країн, що претендують на довготривалий економічний успіх, хоча масштаби і форми транснаціональної й інтеграційної взаємодії окремих країн, вочевидь, різняться.

Варта уваги монографія "Економічна система глобалізму" (2003 р.), у якій розглянуто генезу, характер, загрози та наслідки сучасного економічного глобалізму й акцентовано увагу на зрощуванні економічних інтересів країн-лідерів і глобальних корпорацій та феномені силової глобалізації стосовно решти країн світу. О. Білорус зазначає, що "глобалізація — це не тільки об'єктивний продукт технологічної ери... Це одночасно, ще й міжнародна стратегія і політика" [7, с. 170], котра протягом всього ХХ ст. була направлена на "розкриття" і освоєння ринків націй-держав на користь найбільш розвинених і конкурентоспроможних держав і їх глобальних корпорацій [7, с. 177].

Таким чином, можемо зробити висновок, що таке явище, як глобалізація, варто розглядати з двох сторін: 1) позитивної — як процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації. Основним наслідком цього є світовий поділ праці, міграція капіталу в масштабах всієї планети, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний, природний процес, якому притаманний системний характер, тобто охоплення всіх сфери життя; 2) негативної — як перемогу капіталу та інформаційної свободи над національними інтересами, у першу чергу, країн, що розвиваються.

Із розглядом сутності глобалізації варто виокремити її ключові фактори впливу на формування інвестиційного капіталу в Україні.

Євроінтеграційний напрям розвитку української економіки, поступове входження до світової системи розподілу праці, налагодження нових коопераційних зв'язків між українськими підприємствами та їх закордонними партнерами актуалізують питання розвитку інвестиційного співробітництва України з іншими країнами світу. Підґрунтям цього є, з одного боку, нестача власних коштів (достатньо порівняти обсяги ВВП України та країн — основних інвестиційних партнерів України), з другого — бажання економічно розвинених країн через інвестиції у відповідні галузі тих чи інших країн і з урахуванням взаємної зацікавленості створювати відповідні кооперовані виробничі системи й ринки. Відтак, як для України, так і для країн-партнерів першочерговим завданням (крім забезпечення прибуткової

діяльності) є збереження діючих та створення нових робочих місць.

Налагодження ефективних партнерських стосунків із країнами-інвесторами ґрунтується на комплексному врахуванні чинних законодавчих норм, кон'юнктурної ситуації, визначальних факторів стимулювання розвитку інвестиційної діяльності, основних напрямів і форм руху інвестиційного капіталу, існуючої зацікавленості й пріоритетності галузей та країн спрямування інвестицій.

Останніми роками Українська держава потерпала, як від глобальної економічної кризи, так і від внутрішніх політичних, економічних, соціальних, екологічних та інших негараздів. Провальна, волюнтаристська політика 2005—2009 рр., помножена на впливи глобальної фінансово-економічної та інституційної криз, поставила країну на межу виживання як держави і як політичної нації. Дедалі частіше на адресу України лунали загрозливі попередження про можливості розпаду держави, громадянських конфліктів та економічної катастрофи.

Загалом у періоди максимального загострення глобальних кризових явищ спад економіки досягав 14,8 % ВВП, імпорт — 38,9%, експорт — 22% (2009 р.), а зовнішній борг зріс до 90,8% ВВП, (табл. 1).

Окрім того, 2008—2009 рр. характеризуються різким зниженням інвестиційної активності іноземних інвесторів. Лише за один рік темп приросту іноземного інвестування скоротився з 46,6% у 2008 р. до 11% у 2009 р. (рис. 1). Ще дотепер іноземні інвестори займають очікувальну позицію, сподіваючись на покращення умов економічної політики для розкриття можливостей України.

Несприятливий бізнес-клімат є одним з основних чинників, що негативно впливають на обсяг надходження інвестицій. За результатами рейтингової оцінки, проведеної Всесвітнім банком, Україна займає 142 позицію із 183 країн світу. У зв'язку з фінансово-економічною кризою істотно зменшилися внутрішні джерела надходження інвестицій, а міжнародні фінансові ресурси стали практично недоступними. Через несприятливий

Рис. 1. Динаміка іноземних інвестицій в Україну*

* Складено авторами самостійно за джерелом [9].

інвестиційний імідж країна менш привабливою для міжнародного капіталу в посткризовий період.

Уразливість національної економіки була зумовлена низкою хронічних проблем: домінуванням "сировинних" галузей (зокрема ГМК, АПК, хімічної промисловості); значною залежністю від цінової кон'юнктури зовнішніх ринків; низькою енергоефективністю виробництва; зношеністю основних виробничих фондів; слабкою розвиненістю внутрішнього ринку. До того ж в останні роки держава усунулася від управління якістю економічного зростання.

Базова функція влади була зведена до забезпечення поточного споживання громадян та перерозподілу ресурсів через державний бюджет. Потужні державні підприємства використовувалися лише як донори бюджету. Фактично держава перетворилася на виокремлену надбудову над національною економікою, відмовившись від захисту інтересів внутрішнього ринку та вітчизняних виробників.

Таким чином, комплекс економічних та суспільно-політичних проблем за відсутності структурних реформ в економіці, державному управлінні, соціальній сфері призвів до того, що Україна чи не найбільше серед європейських країн потерпає від світової кризи. За сумарними показниками рівня життя Україна посідає 69-те місце у світі, що засвідчують рейтинги країн з рівня життя, оприлюднені Інститутом прикладного системного аналізу й Міжнародною базою даних WDC.

У цьому ж рейтингу в категорії "безпека життя" Україна посіла 69-те місце, у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook 2010 Україна посіла передостаннє 57-ме місце, а у рейтингу економічних свобод від інституту Heritage Foundation і видання The Wall Street Journal — 162-ге місце серед 183 країн світу і демонструє негативну динаміку.

За даними експертів, країна відстає від інших європейських держав, особливо щодо створення підприємницького середовища і викорінення корупції. У рейтингу Transparency International за рівнем корупції Україна посіла 146-те місце зі 180 країн.

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що не-

реформованість країни, неефективність "старої економіки", штучно культивована внутрішня конфліктність та непослідовна зовнішня політика стали поряд з впливами глобальних кризових процесів другою складовою кризи в Україні.

Варто зауважити, що уповільнення темпів інноваційно-технологічного оновлення у провідних країнах у 2010—11 рр. посилила нові дисбаланси у світовій економіці. Прискорене нарощування внутрішнього споживання та консервація технологічних укладів спричинили галопуюче зростання цін на ресурси та поглиблення протистояння за контроль над багати-

ми на природні ресурси регіонами. Проблема ресурсного забезпечення економічного розвитку (території, природні ресурси, земля та продовольство) набула ознак глобальної.

Остаточним виразом моделі розширеного споживання став збій фінансово-банківської системи розвинених країн. Нездатність кредиторів обслуговувати непомірні борги призвела до знецінення фінансових інструментів, хвилі банкрутств фінансових установ, тотального обвалу фондових ринків, валютної лихоманки та критичне зниження кредитної активності.

Європейський Союз змушений в 2011 р. надавати десятки мільярдів євро допомоги країнам-членам спільноти, що опинилися на межі суверенного дефолту. Зберігається невизначеність у глобальній фінансовій системі. Дедалі гострішими стають світові дискусії щодо глибокої реформи міжнародної валютної системи. Зберігаються ризики подовження рецесії, загострення конкуренції навколо ринків найбільш стабільних і зростаючих економік. Високою є і загроза нових фінансових спекуляцій, знецінення активів та підризу економічного суверенітету країн, що розвиваються. Прірва у технологічному та соціальному розвитку між розвиненими країнами та країнами з низьким рівнем конкурентоспроможності дедалі поглиблюється. Зростає і рівень конфліктності у відносинах між глобальними Північчю та Півднем.

Отже, глобальна криза 2008—2009 рр. і глобальні трансформації спричинили вже у 2010—2011 рр. нову хвилю глобальних викликів (рис. 2), які у недалекому майбутньому будуть впливати на соціально-економічний розвиток країн. Усі без винятку держави, у тому числі Україна, будуть змушені захистити своє право і свою амбіцію бути історичним суб'єктом, гравцем і учасником нової світової архітектури.

Водночас нечутливість до нових викликів та загроз руйнує соціальний імунітет, суттєво звужує уявлення про масштаб існуючих проблем, примітивізує вимоги до політики і політиків. У результаті питання розвитку та суспільного прогресу опинилися у суспільній свідомості на другому плані.

Не дивлячись на те, що глобальна економічна та

фінансова криза посилила негативні тенденції, баланс сил у світовій економіці зміщується в бік ринків, що розвиваються. За таких обставин Україна має великі шанси отримати користь від наступної фази глобалізації, зважаючи на своє вигірне розташування, багаті природні ресурси та кваліфіковану і низькооплачувану робочу силу.

Українське суспільство та економіка стають дедалі менш чутливими до викликів розвитку, оскільки постійно борються за виживання.

Україна може опинитися у центрі змін і стати потужною державою Східної Європи. Однак економіка країни потребує глибоких структурних реформ, які дадуть змогу реалізувати її потенціал повною мірою, але без залучення значних іноземних інвестицій ці проблеми вирішити неможливо.

Помірне відновлення економіки України продовжується із повзучою інфляцією. Після скорочення ВВП на 14,8 % у 2009 р., економіка зросла на 4,2 % у 2010, а, за прогнозами Світового банку, в 2011 р. очікується зростання ВВП ще на 4,5% (табл. 1). Намітилися позитивні тенденції в національній економіці. Спостерігається поступове зростання ділової активності та промислового виробництва, знижується напруженість у фінансовому секторі, відновлюється ринок праці.

За короткий час новій владі вдалося стабілізувати відносини з ключовими партнерами України — Євросоюзом, США та Російською федерацією, вийти на якісно новий рівень діалогу та співпраці з міжнародними організаціями та установами. Україна повертає до себе довіру інвесторів та світових кредиторів.

Таким чином, створюються передумови для реалізації нового курсу на глибокі реформи та системну модернізацію країни, що охоплює всі сфери суспільного життя.

Україна використовує досвід світових лідерів, що подолали шлях системних криз і досягли успіхів, знаходячи власні відповіді на виклики часу. Сполучені Штати часів Великої депресії, післявоєнної Німеччина та Японія, амбітний Китай та багато інших країн довели своїм прикладом, що не існує універсальних рецептів, але є досвід, впевненість і опора на власні сили, воля до позитивних змін, мистецтво взаємовигідного міжнародного партнерства.

Однак, для забезпечення сталого відновлення і прискорення зростання необхідні значні фіскальні, структурні та управлінські реформи. У Меморандумі про економічний розвиток (вересень 2010 р.) Світовий банк підкреслює потребу і значущість стратегічних прямих іноземних інвестицій для модернізації реального сектора України шляхом привнесення нових технологій і

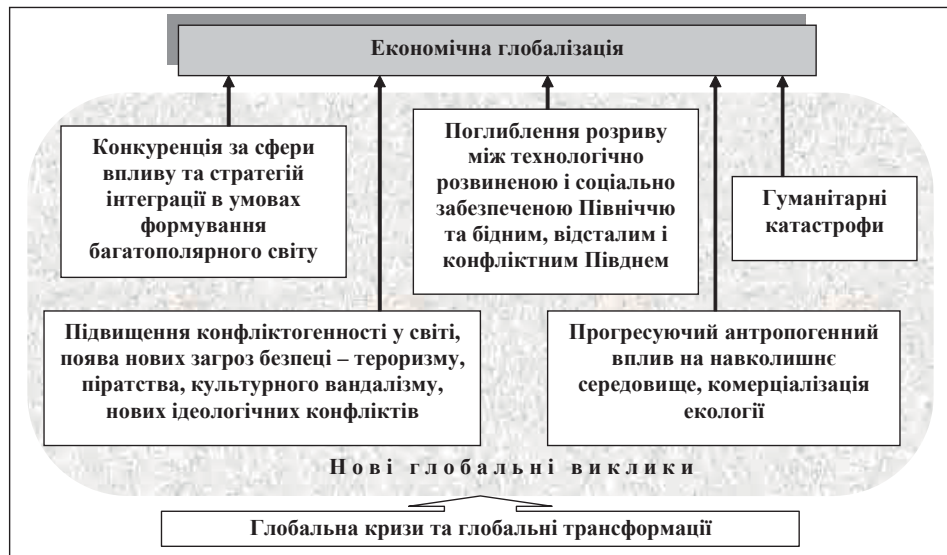

Рис. 2. Вплив нових викликів на економічну глобалізацію*

* Складено авторами самостійно.

стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку. У короткий термін можна надіслати потужний сигнал довгостроковим інвесторам шляхом здійснення ключових реформ: скасування існуючих (та уникнення планованих) експортних обмежень та втручання в сільськогосподарську галузь; надійне вирішення проблеми затримок із відшкодування ПДВ і пов'язаної корупції; поступ у скасуванні бар'єрів для входу і виходу з бізнесу та ін. [10].

Забезпечення сталого зростання вимагає від України створення більш сприятливого інвестиційного клімату та здійснення глибоких реформ фіскального та державного секторів. За високої ймовірності того, що ринки капіталу й наділі залишатимуться більш перебірливими та менш схильними до ризиків, ніж раніше, економічне зростання України має спиратися на істотне підвищення продуктивності вітчизняного виробництва. Водночас це завдання вимагає значних державних інвестицій, для забезпечення яких необхідно раціоналізувати та реформувати державний сектор, забезпечити верховенство права та усунути бюрократичну тяганину, що перешкоджає активізації як залученню іноземних, так і внутрішніх інвестицій.

Досягнення високих темпів економічного зростання та подальше здійснення євроінтеграційного поступу України також потребують якісної модернізації системи відносин між державою, бізнесом та громадянським суспільством у напрямі мінімізації конфліктності та забезпечення їх партнерської основи — фундаменту для майбутніх інвестицій. Це має закласти базис для підвищення ефективності соціально-економічних реформ, прориву в опануванні європейськими критеріями організації бізнесу, монополізації та демократизації влади.

ВИСНОВКИ

Глобальні виклики мають відігравати для України роль каталізатора модернізації, спонукаючи до усвідомлення — як на рівні громадської свідомості, так і у середовищі вітчизняного політикуму — необхідності

зміни моделі економічного розвитку на основі парадигми якісної модернізації країни на інноваційних засадах за рахунок внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Запобігти втраті набутого внаслідок економічної кризи та змін влади потенціалу модернізації можливо, лише забезпечивши синхронне підтримання у середньо- та довгостроковому періодах наступних імперативів економічної політики держави: якості економічного зростання, реальної дієвості ринкових важелів досягнення макроекономічної збалансованості, потужній мотивації до конструктивного економічного розвитку на підґрунті повної реалізації потенціалу приватної власності та ефективного функціонування конкурентних ринків. Це створить підґрунтя для стійкого підвищення добробуту нації та кожного громадянина в конкурентоспроможній національній економіці, належним чином включеній у глобальні економічні процеси.

Негативний ефект глобальних викликів можна пом'якшити в разі активізації інвестиційного процесу, повернення держави до активного управління економічними процесами та економічного планування, розширення інвестиційної функції державної політики та мобілізації зовнішніх та внутрішніх інвестиційних джерел розвитку економіки.

Загострення проблеми дефіцитності фінансових ресурсів як неминучий довгостроковий наслідок фінансово-економічної кризи зумовлюватиме пошук нових механізмів капіталізації природного, науково-технологічного, людського потенціалів, які через трансформування в інвестиційний капітал стануть основою нової моделі конкуренції у посткризовому світі. Відтак посткризовий розвиток економік країн світу базуватиметься на послідовній раціоналізації використання їх ресурсного потенціалу на підґрунті максимального залучення інноваційних складових у виробничо-технологічній та економіко-організаційній сферах.

Відтак, в Україні варто сформувати ряд системних механізмів, що дозволять через активізацію інвестиційного процесу відновити національну економіку, серед яких, як зазначено у Посланні Президента України В. Януковича до Українського народу, найважливішими є:

- розвиток інвестиційної діяльності, заохочення спрямування нагромаджених фінансових, технологічних та організаційних ресурсів на інноваційні цілі;

- розбудова бюджетних і податкових стимулів розвитку, підвищення ефективності бюджетних, насамперед інвестиційних видатків;

- забезпечення грошово-валютної стабільності шляхом застосування важелів, що дозволяють спрямувати надлишкові грошові ресурси у виробництво; створення гнучкої та ефективної інституційної системи мобілізації і розміщення позичкових капіталів, розвитку механізмів довгострокового кредитування, заохочення сполучення капіталів комерційних банків і промислових підприємств;

- поєднання подальшої приватизації з підвищенням ефективності управління корпоративним та державним секторами економіки, становлення потужного національного капіталу як основи національної мак-

роекономічної стабільності та конкурентоспроможності;

- орієнтація соціальної стратегії на примноження людського капіталу, збереження безперервності його належного використання, розбудова систем освіти, культури, охорони здоров'я та ін. [11].

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що реалізація такої стратегічної мети має відбуватися через формування ефективної та продуктивної ринкової економічної системи, адаптивної та чутливої до глобальних викликів, спроможної за рахунок інвестиційних вкладень відстоювати національні економічні інтереси та здатної стати основою інноваційної соціально-орієнтованої моделі економічного розвитку.

Література:

1. Глобалізація і безпека розвитку / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; за ред. О.Г. Білоруса. — К.: КНЕУ, 2001. — 733 с.

2. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку. Монографія: У 2 т. / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, А.М. Поручника. — К.: КНЕУ, 2006. — Т. 1. — 810 с. — Т. 2. — 590 с.

3. Економічна інтеграція та глобальні проблеми сучасності. Навчально-методичний посібник / За ред. д.е.н., проф. Д.Г. Лук'яненка. — К.: КНЕУ, 2005.

4. Спільний європейський економічний простір: гармонізація мегарегіональних суперечностей: монографія / За заг. ред. Д.Г. Лук'яненка, В.І. Чужикова. — К.: КНЕУ, 2007. — 544 с.

5. Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України. — К.: Логос, 1999. — 568 с.

6. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський та ін. — К.: Україна, 1997. — 237 с.

7. Білорус О.Г. Економічна система глобалізму. — К.: КНЕУ, 2003. — 357 с.

8. Україна. Економічний огляд Світового банку від 21 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEINUKRAINIANEXTN/Resources/455680-1308647514648/MEconomicUpdateJune2011u.pdf>

9. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у І кварталі 2011 року. Експрес-випуск Державного комітету статистики України від 16.05.2011р. № 117 [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

10. Меморандум про економічний розвиток. Стратегічний вибір щодо прискорення та підтримки зростання. Документ Світового банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/UKRAINEINUKRAINIANEXTN/Resources/455680-1308647514648/MEconomicUpdateJune2011u.pdf>

11. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу (з Експертною доповіддю НІСД "Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації") / Укладач А. В. Єрмолаєв. — К.: НІСД, 2010. — 128 с.

Стаття надійшла до редакції 26.07.2011 р.